

COMENTARI DE TEXT – Selectivitat Catalunya, juny 2013

A ningú no se li acudiria pensar que la voluntat de la societat pugui ser el que el poder legislatiu tingui facultat per a destruir allò que hom havia previst que protegís, i per a la qual cosa els homes entraren en societat i se sotmeteren a uns legisladors designats per ells mateixos. Sempre que els legisladors intentin d'arrabassar i de destruir la propietat del poble, o de reduir els homes a la condició d'esclaus sota un poder arbitrari, es posen en estat de guerra amb el poble, i aquest, a partir d'aleshores, resta eximit de tota obediència i pot acollir-se al refugi comú que Déu ha ofert a tots els homes contra la força i la violència. Sempre, doncs, que el poder legislatiu transgredeixi aquesta norma fonamental de la societat, i, ja sigui per ambició, per por, per insensatesa o per corrupció, intenti d'atribuir-se o de lliurar a mans d'un altre un poder absolut damunt les vides, les llibertat i els béns del poble, haurà traït la confiança atorgada i haurà posat el poder que el poble li havia concedit al servei d'objectius ben oposats, de manera tal que el poble recuperarà aquell poder i tindrà dret a recobrar la llibertat inicial i, amb la designació d'un nou cos legislatiu (el que cregui més convenient), procurar per la seva pròpia seguretat i protecció, ja que és amb aquest fi que els homes són dins la societat.

John LOCKE, *Segon tractat sobre el govern civil*, cap. XIX.

1.- Expliqueu breument (entre seixanta i cent paraules) les idees principals del text i com hi apareixen relacionades.

L'Estat ha nascut com a conseqüència d'un pacte per potenciar les llibertats naturals i no per destruir-les. Els ciutadans posseeixen un dret natural de resistència com autodefensa sempre que els legisladors, o el poder establert, pretenguin anar més enllà dels límits del contracte social sobre el que es fonamenta l'Estat i esclavitzar els individus. Quan el dret natural a la llibertat o a la propietat de tots els individus no és respectat des del poder, el contracte es trenca i el poble pot recuperar la seva llibertat originària.

2.- Expliqueu breument (entre cinc i quinze paraules en cada cas) el significat que tenen en el text les expressions següents:

a) **poder legislatiu:** El que elabora i modifica les lleis.

b) **estat de guerra:** El que s'esdevé quan el contracte social es trenca perquè algú viola drets bàsics.

3.- Expliqueu el sentit de la frase següent i les raons de John Locke per a afirmar-la: *Sempre, doncs, que el poder legislatiu transgredeixi aquesta norma fonamental [...] haurà posat el poder que el poble li havia concedit al servei d'objectius ben oposats, de manera tal que el poble recuperarà aquell poder i tindrà dret a recobrar la llibertat inicial [...].* En la resposta, us heu de referir als aspectes del pensament de Locke que siguin pertinents, encara que no apareguin explícitament en el text.

Locke considera que la societat s'organitza sobre la base d'una sèrie de drets naturals de caire universal, que són fonamentalment la vida, la llibertat i la propietat, que cap pacte polític no pot transgredir. Aquests drets existeixen des del principi dels temps, en l'estat de naturalesa (val a dir, abans de l'existència de la política com a tal) i el seu fonament no prové de Déu, sinó de la mateixa necessitat

de portar una vida plena i feliç. El que ens mostra que hi ha drets naturals és l'experiència: no hi ha societats felices sense individus amb drets reconeguts mútuament. Aquests drets els té tothom i han de ser garantits imparcialment en qualsevol contracte social. El contracte social és un instrument per tal de viure millor que implica a tots per igual. Com a tal, el contracte, a través del qual els individus constitueixen l'Estat, no elimina de cap manera els drets naturals sinó que els potencia. Aquests drets s'enforteixen en la mesura que són tots els afectats pel pacte s'impliquen en la mútua defensa dels drets davant qualsevulla conculcació que es pugui produir. Tal com diu el text, el pacte no destrueix la llibertat originària. Un govern o un Estat que pretengués disminuir o desfer els drets originaris seria una tirania.

Entre els drets naturals, Locke atorga una especial importància a la propietat per una raó bàsicament empírica: sense propietat no hi ha llibertat, en la mesura que aquesta llibertat s'ha de poder portar a la pràctica cada dia i ha de fonamentar-se en una base material. El dret a la propietat evita que els individus caiguin en l'esclavatge i, per tant, ha de ser especialment defensat. Quan els governants imposen l'arbitrarietat, és a dir, quan volen actuar més enllà dels drets que els atorga el pacte pel qual es crea la societat política (val a dir, el que avui anomenaríem una Constitució), el govern es torna il·legítim.

Si els drets són naturals, això implica que són també recíprocs (val a dir, que no exclouen ningú del seu camp d'aplicació) i universals (valen per a tothom). Però que un dret sigui natural no vol dir que sigui també il·limitat. Els drets il·limitats, simplement, no existeixen perquè ni la vida, ni la llibertat ni la propietat d'un altre han de fer impossible l'accés als drets per part de tots els membres d'una col·lectivitat. Si algú tingués tota la llibertat o tota la propietat i fes impossible la llibertat dels altres estaríem davant una situació de tirania. Els governants han de garantir els drets i, per tant, no poden actuar com a enemics de la llibertat. La funció de la llei és protegir la llibertat de manera igual per a tots els membres d'una societat. El vincle entre la llei (principi jurídic) i la justícia (com a valor suprajurídic), entesa com a imparcialitat, és la garantia d'una bona societat. La llei s'ha d'aplicar tant als governats com als qui governen. En una societat liberal com la que defensa Locke, la llei constitueix la garantia, i alhora el límit, dels drets naturals, de manera que un governant no pot actuar contra els principis naturals de la legitimitat de la llei.

Davant un govern il·legítim, resulta possible apel·lar a un altre dret que Locke considerava també natural: el dret de resistència. Quan *'per por, per insensatesa o per corrupció'*, segons ens diu el text, el governant transgredeix els límits del seu poder, el poble pot alçar-se per recuperar el que és seu. Els drets naturals són la font de la legitimitat del govern, però també la guia del seu exercici efectiu. Quan aquests drets no són respectats, la societat política es trenca, perquè, com diu el text s'ha *'traït la confiança atorgada'* al govern. Llavors el poble pot *'recuperar la llibertat inicial'*. Senzillament: no hi ha llibertat sense legitimitat. És significatiu que Locke usi el verb *'recuperar'*: allò que forma part de la naturalesa humana mai no es perd. En la tradició liberal, el govern és delegat, però la font del poder legítim resideix en el poble i sense poble no hi ha llei.

4.- Compareu la concepció de Locke sobre què dóna legitimitat a un govern amb la concepció sobre aquesta mateixa qüestió d'un altre autor/a destacat de la història de la filosofia occidental.

En la tradició del contracte social, un govern és legítim quan actua dins els límits d'allò que els membres d'una comunitat política han pactat. Per a Locke el

contracte es fa per tal d'augmentar el benestar dels individus mitjançant la col·laboració mútua. La llei natural no és prou específica per governar una societat i no disposa de mecanismes per tal fer-se complir quan algú la viola. D'aquí que necessitem un contracte social que garanteixi alhora la llibertat i la mútua defensa dels drets naturals. És legítim només el contracte social que garanteix els drets naturals.

En aquest text Locke està defensant la seva teoria del contracte social de tipus liberal contra les tesis d'un tradicionalista de l'època, Robert Filmer (que ja havia mort quan Locke va redactar aquest text). Però a l'engròs el que s'està discutint són les tesis de l'absolutisme de Hobbes. Per a Locke, un Estat liberal no és qualsevol mena d'Estat, sinó un Estat de dret i la seva legitimitat prové, estrictament, de la seva capacitat per actuar segons els criteris del dret naturals. Això és tant com dir que la funció de l'Estat no es justifica per criteris de seguretat, d'eficàcia o d'utilitat pública, sinó per un principi superior que és el respecte al dret natural.

Hi ha diverses teories sobre el contracte social; totes surten de la mateixa afirmació bàsica: hi ha un estat de naturalesa originari, però la vida en aquesta situació més primitiva resulta molt àrdua i, per tal de viure millor, els humans han fet un pas més enllà de l'estat natural, constituint l'Estat a través d'un pacte o contracte que els obliga a tots. Però no tots els autors estan d'acord a l'hora d'explicar les conseqüències i les limitacions del pacte. Hobbes i Locke simbolitzen els dos extrems d'aquesta teoria del contracte.

Per a Hobbes la vida humana en l'estat natural és miserable i precària. En la naturalesa els humans viuen sotmesos a una situació de por insuperable, consideren tots els altres humans com a perills potencials i com a adversaris en la lluita per recursos escassos. D'aquí el conegut tòpic hobessià segons el qual *'l'home és un llop per a l'home'*. D'aquesta situació només es pot sortir mitjançant una cessió de sobirania: cal que hi hagi un sobirà absolut, que monopolitzi el poder i, en conseqüència, permeti que els individus puguin viure una vida privada d'un cert confort perquè tothom qui s'enfronti al poder ha de saber de bon antuvi que serà simplement destruït. El sobirà hobessià (que també pot ser una república forta) posseeix tot el poder i, en conseqüència, és l'únic que també pot atorgar tota la seguretat perquè disposa del monopoli de la violència. No existeix res a extramurs de l'Estat (el Leviatan, el monstre apocalíptic) que crea el dret per un acte de voluntat pròpia.

Locke es troba a les antípodes d'aquesta posició. Si per a Hobbes un cop hem atorgat el poder a l'Estat els individus perdem el dret a la llibertat personal i ens hem de sotmetre, en canvi, la posició de Locke i del liberalisme és radicalment diferent. No hem de tremolar davant la força del Leviatan i ens podem rebel·lar quan no es respecten els nostres drets. El poder és públic i la política no ocupa tot l'espai de la vida humana. Un govern absolut és un govern il·legítim. Segons Hobbes el dret neix quan neix l'Estat, segons Locke, en canvi, el dret és natural i previ a l'Estat. En Locke el poble com a tal no perd mai la sobirania, de manera que, estrictament parlant, ni tan sols un Parlament és sobirà; si el parlament legislés més enllà de les seves prerrogatives, anant contra els drets privats, la legislació seria nul·la.

5.- Expliqueu si esteu d'acord o en desacord amb l'afirmació següent: *Si cadascú pensés que té dret a desobeir el govern sempre que cregui que el govern no actua d'acord amb les finalitats per a les quals es va establir, tothom trobaria sempre excuses per a desobeir, i el govern seria feble i*

incapaç de proporcionar seguretat i estabilitat als ciutadans. Responeu d'una manera raonada.

És significatiu en el text que Locke, i la tradició del contracte social que ell representa, no separi la utilitat de la justícia. Per al nostre autor la llibertat és, inseparablement, útil i justa. No són els èxits o les bones conseqüències de la política concreta les que justifiquen un Estat just, sinó el respecte al contracte que ha donat origen a la societat política. L'Estat va ser establert per tal de potenciar els drets naturals (a la vida, a la llibertat i a la propietat) i un govern que atempti contra aquests drets és injust, de manera que al límit esdevé una tirania. Quan el governant es passa de la ratlla, per exemple fent allò per al que no està autoritzat, limitant llibertats constitucionals, etc., el poble té dret a exercitar el que Locke, seguint la tradició anglosaxona, anomenava *impeachment*, un mot que en català pot traduir-se per 'avergonyiment' i que significa iniciar el procés que porti a revocar el president del govern, o el líder que governi el país, i a tornar a començar el procés a través del qual es crea la societat política.

Però el mecanisme de l'*impeachment* no és ni fàcil, ni immediat. No ha de ser massa fàcil justificar una revolució. En un Estat liberal el poder està disseminat: no hi ha un monarca absolut sinó diversos poders que actuen de contrapès per evitar l'excessiva concentració de poder que podria donar origen a temptacions absolutistes. En concret, el poder executiu (un rei, un president...) té el contrapès del poder legislatiu. Només quan des dels diversos poders es considera que el governant ha anat molt més enllà del poder que efectivament té pot iniciar-se el procés per foragitar-lo. Qui ha de decidir que un governant és tirànic és bàsicament un poder legislatiu (o l'equivalent a un poder legislatiu) i no és el simple ciutadà aïllat que pot estar enfadat amb el poder perquè subjectivament creu que no se li ha fet justícia. No hi ha un dret personal a considerar que un govern és injust perquè a partir del moment que hem fet un pacte, la interpretació d'aquest pacte s'ha de fer a través de les institucions que en deriven i no de la pura subjectivitat d'un o diversos ciutadans.

Un exemple pot servir per tal d'explicar la diferència entre el que és una '*excusa per a desobeir*' (per a usar l'expressió de Locke) i el que és una situació en què el govern ha de ser destituït perquè ja no pot '*proporcionar seguretat i estabilitat als ciutadans*', per dir-ho com el text. Ens referim a la qüestió dels impostos. Un ciutadà o un grup de ciutadans pot creure que se'ls exigeixen uns impostos excessius, i fins i tot confiscatoris, i organitzar-se per lluitar contra les lleis que troben injustes. Però si té dret a canviar el govern en la propera convocatòria electoral, els impostos injustos poden ser revocats per un govern diferent i no caldrà fer la revolució. Imaginem, però, que el govern vol establir amb rang constitucional uns impostos injustos, desiguals i confiscatoris amb caràcter permanent. Llavors, el poble que no té cap possibilitat pacífica per canviar les lleis, podrà fer-ho de forma fins i tot violenta. Hi ha un cas molt conegut en la història, el Motí del Te de Boston (1773), en què el poble americà es negà a acceptar uns impostos que se li volien imposar des de la Corona anglesa i que està en l'origen de la independència dels Estats Units. Exercir el dret de revolta és sempre la darrera possibilitat que li ha de quedar a un poble quan cap altra possibilitat resulta viable.

NOTA: Aquest exercici resolt no té valor oficial. Així, per exemple, en la pregunta 4.- seria possible també comparar el totalitarisme platònic amb el liberalisme de Locke i també fer moltes altres combinacions d'autors. [R.A.]

www.alcoberro.info